

НЯКОИ НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ СИНОНИМИЯТА В ТЕРМИНОЛОГИЯТА

ЕКАТЕРИНА ПЕТКОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“ ПРИ БАН
katia.p.petkova@gmail.com

ЯКУБ БАНАСЯК

ИНСТИТУТ ПО СЛАВИСТИКА, ПОЛСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
jakubbanasiak@o2.pl

Статията е посветена на синонимията при езиковедските термини, включени в *Терминологичния речник по хуманитарни науки и Базата данни на славянското езикознание iSybislaw*. Цел на изследването е се установят: 1) признаците, въз основа на които един от формалните варианти, включени във всеки синонимен ред, е определен за основен, препоръчителен термин в гореспоменатия речник; 2) наличието или отсъствието на синонимия при техните еквиваленти – езиковедски термини, изпълняващи ролята на ключови думи в базата данни – в останалите славянски езици. Посочва се как е решен проблемът със синонимията при термините, включени в двата източника. Изтъкват се приликите и разликите в избраните подходи към синонимията, както и причините за тях.

Ключови думи: синонимия, езиковедска терминология, iSybislaw, извличане на информация, славянски езици

SOME OBSERVATIONS ON SYNONYMY IN THE DOMAIN OF TERMINOLOGY

EKATERINA PETKOVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
katia.p.petkova@gmail.com

JAKUB BANASIAK

INSTITUTE OF SLAVIC STUDIES, POLISH ACADEMY OF SCIENCES
jakubbanasiak@o2.pl

This paper is devoted to synonymy in the domain of linguistic terminology and is based on material from the *Dictionary of Terms in the Humanities* and the *Bibliographic*

Database of World Slavic Linguistics Publications iSybislaw. The aim of the study is to identify: 1) key features determining the choice of a preferred term in a synonym set in the dictionary under study; 2) the presence or lack of synonymy in its equivalents – linguistic terms that function as keywords in iSybislaw – in other Slavic languages. The authors present the solutions of the problem of synonymy in the two resources and point out similarities and differences between the adopted approaches, as well the reasons for them.

Keywords: synonymy, linguistic terminology, iSybislaw, information retrieval, Slavic languages

Интересът ни към явлението *синонимия* в терминологията е свързан с работата по проекта „Онлайн библиография на славянското езикознание“, разработван съвместно от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН и Института по славистика към Полската академия на науките. Основните дейности, изпълнявани от българския екип, са: 1) попълване на библиографската *База данни на славянското езикознание iSybislaw* със записи на трудове от български учени, работили в областта на славянското езикознание; 2) въвеждане на българските еквиваленти на ключовите думи, използвани за извличане на библиографска информация от гореспоменатата база данни.

Концепцията за съвременната информационно-търсеща система iSybislaw, с която се управлява библиографската база данни, е представена на Международния конгрес на славистите в Краков през 1998 г. Проектът, институционално свързан с Института по славистика към ПАН, се разработва с участието на редица чуждестранни учени и институции с организационната подкрепа на Славистичната фондация (*пол. Fundacja Slawistyczna*). В момента базата съдържа над 22 000 библиографски описания на документи в областта на славянското езикознание. Достъпът до ресурси на базата данни е отворен и безплатен под лиценз CC BY-NC-ND.

Работата при попълването на библиографията се извършва по методология, приета при разработката на едноезични системи за научна информация. Тук ще се ограничим само до това да приведем най-важната за нея дефиниция на ключовата дума като „избрана от текста на документа предметна дума или устойчиво словосъчетание, носещи съществена смислова натовареност, които служат за индексирание на този текст“ (РБАТ/РВАТ 2007; срв. Војар et al. 2002). Избирането на подходящи за индексирането на дадена публикация ключови думи е доста сложно поради техния ограничен брой, затова само най-релевантните изрази се извеждат от текста и след транспозиция (от термини към ключови думи) се добавят в самата база данни. Този подход осигурява емпиричния характер на езика на ключовите думи, който отразява естествени научни текстове. Индуктивният подход е най-подходящ при едноезични бази данни, но не е нужно да се отказваме от него и в случай на многоезична база данни.

Паралелно с добавянето на записи на български езиковедски трудове и съответните ключови думи целта ни е да дадем възможност за между-езиково извличане на информация (англ. cross-lingual information retrieval) (Nasharuddin et al. 2011; повече за оптимизацията на извличането на информация вж. Rudnik-Karwatowa et al. 2013; Kowalski et al. 2017). Броят записи на текстове на други езици в iSybislaw е огромен и поради това е много важно да дадем възможност на българските потребители на системата да стигнат до тях, използвайки родния си език. Това може да се осъществи само с дедуктивен подход (Rudnik-Karwatowa et al. 1999), като се използват съществуващи терминологични ресурси. Особено важно при нейното попълване е да се посочат най-подходящите ключови думи, които при търсене на публикации по дадена тема да спомогнат за намиране на необходимата информация.

В базата езикът на ключовите думи изпълнява водеща роля при търсенето на информация, но освен него се използва и т.нар. *език на класификацията*. Неговите възможности са по-ограничени, защото той не се подлага на непрекъсната актуализация и отразява едно по-традиционно схващане за езикознанието и славянските езици. Класификацията се състои от един общ дял и групирани за всеки език поотделно езиковедски дисциплини. Според нас добавянето на нейната българска версия е спешна, но относително проста задача. Поради това няма да ѝ отделяме място в сегашната разработка.

В езика на ключовите думи, използван при търсенето на информация, има няколко класа единици. Първата и най-важна е групата, която се състои от ключови думи, идентични на езиковедските термини. Благодарение на формалната идентичност на ключовите думи и съответните езиковедски термини езикът за търсене на информация придобива параестествен характер. Потребителите на базата могат да се възползват от знанията си в областта на терминологията. Терминът отправя към изследваната езикова действителност или езиковедска теория. Ключовите думи в процеса на транспозиция придобиват други свойства. Тяхната първостепенна, непосредствена денотация стават документите, отразени в базата данни. С езиковата действителност те се свързват само косвено, посредством документа.

Преди да говорим за синонимията при термините и синонимията в езика на ключовите думи, трябва да се спрем поне накратко на многозначността, присъща на терминологията. Синонимите не бива да се търсят, преди да бъдат разграничени отделните значения на дадените терминологични единици. Това е много важно особено като се има предвид многоезичният характер на iSybislaw. Проблемът с многозначността в езика на ключовите думи, използван в iSybislaw, се преодолява чрез използването на пояснения, напр.:

antroponimia 1 (zbiór antroponimów)

antroponimia 2 (dyscyplina)

pragmatyka 1 (użycie znaków językowych)
pragmatyka 2 (dyscyplina)
składnia 1 (tworzenie wyrażeń złożonych)
składnia 2 (dyscyplina)
zapożyczenie 1 (procedura)
zapożyczenie 2 (rezultat)
tłumaczenie 1 (procedura lingwistyczna)
tłumaczenie 2 (rezultat)

С цел да сравним подхода към синонимията при ключовите думи в iSybislaw и езиковедските термини от *Речника по хуманитарни науки* (понастоящем ТРХН), ще анализираме случаите на формална вариантност при термините, съдържащи се в двата източника. Тук под *формална вариантност* разбираме наличието на „паралелни езикови средства, които по различен начин отразяват тъждествено терминологично значение, т.е. един денотат – едно понятие (респ. общо, еднакво съдържание на термина), но повече от една езикова форма, отнасяща се към единството на денотат и понятие“ (Попова/Порова 2012: 588).

Материалът за изследване е извлечен от *Речника на ключовите думи в славянското езиковедство* (Rudnik-Karwatowa 1999), използван в системата за библиографска информация iSybislaw, и от *Терминологичния речник по хуманитарни науки* (ТРХН/TRHN 2007). Вторият източник представлява част от поредица речници на основните термини в българската наука, изработени по общата концепция и под редакцията на чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова.

Една от най-важните черти на терминологията (в смисъла на организирана съвкупност от термини) е нейната системност. Във връзка с това трябва да се отбележи, че гореспоменатият ТРХН се отличава със строен, логически издържан начин за представяне на различните типове отношения между понятията в засегнатите области. Въпреки азбучната подредба на речниковите статии, благодарение на ясно формулирани препратки при ползването му постепенно може да се получи точна представа както за отношенията на отделните термини с други свързани с тях понятия и за мястото им в понятийно-семантичната система на разглежданата научна област, така и за нейната цялостна йерархична подредба.

Според концепцията за термина на М. Попова той представлява знак с двустранна същност: 1. единство на значение и форма; 2. единица от естествения език, подлежаща на същите явления и процеси, валидни за всички останали езикови знаци. Както отбелязват и други изследователи, от асиметрията между значение и форма (или вътрешна форма и външна форма), присъщи на всеки езиков знак, произтичат семантичните системни отношения многозначност (полисемия), омонимия, синонимия, антонимия и в терминологията (Попова/Порова 2012: 567).

Както е известно, поради неговата функция на основен носител на информация в езика на науката към термина се предявяват специфични изисквания, чието изпълнение е от първостепенна важност както за теоретичното развитие на дадена научна или професионална област, така и за осигуряването на яснота и недвусмисленост в комуникацията на специалистите. Наред с несъответствието между външната форма (или структурното значение на термина, определящо се от значенията на неговите съставни части) и съдържанието на понятието (или значението на термина), голямата дължина на езиковата форма при някои термини, употребата на заемки и др., сред недостатъците на терминологията повечето автори споменават и многозначността, синонимията и омонимията (Попова/Popova 2012: 53–81). В българското езикознание в различни трудове са проучени отделни аспекти на синонимията, като напр. нейната познавателна стойност, вкл. и използването ѝ при усвояване и подобряване на езиковите умения (Пернишка/Pernishka 2003, 2012; Георгиева и др./Georgieva et al. 2013; Стойкова/Stoykova 2013), описани са начините за нейното лексикографско представяне (Стойкова/Stoykova 2014), изследвани са синонимните отношения в новата лексика в български и чешки (Колковска и др./Kolkovska et al. 2018). Що се отнася до синонимията в терминологията, тя е разгледана както в общ план (Попова/Popova 1982, 1984, 2012), така и в няколко отделни терминологични системи: П. Кънчева – в медицинската терминология (Кънчева/Kancheva 2009); М. Михайлова-Паланска – в българската туристическа терминология (Михайлова-Паланска/Mihaylova-Palanska 2011); М. Михайлова-Паланска – в туристическата терминология в съпоставка с чешки език (Михайлова-Паланска/Mihaylova-Palanska 2015); В. Георгиева – във военната терминология в съпоставка с английски език (Георгиева/Georgieva 2014); К. Симеонова – в политическата терминология (Симеонова/Simeonova 2016) и др.

По общо мнение, споделяно както от класиците на терминологията, така и от съвременните специалисти в областта на терминологията, многозначността, синонимията и омонимията, произтичащи от нееднозначното отношение между формата и значението на термина, макар и нежелателни, не могат да бъдат напълно избегнати. Поради това в различните видове специализирана литература спрямо тях е необходимо да бъдат приложени определени процедури, като напр.: уточняване на значението на използваните термини в научните публикации; насочване чрез подходящи препратки от синонимните термини към основния препоръчителен термин (*англ.* preferred term, *пол.* termin preferowany) (Banasiak 2014) в терминологичните речници; обособяване в отделни дефиниции на различните значения при представянето на многозначни термини в терминологичните речници; обособяване в отделни речникови статии на омонимите и др.

Синонимията, присъща на всеки естествен език, се пренася и върху ключовите думи. Това е едно от най-сериозните затруднения при създаването на информационнотърсещите системи. Приемаме обаче, че парасес-

тественият характер на езика на ключовите думи е много ценен за потребителите на базата данни. Поради това отхвърляме идеята за отстраняване на синонимите и за въвеждане само на една препоръчителна единица. В системата за търсене на информация iSybislaw е вградено т.нар. синонимно търсене (*англ.* search synonymy) (Banasiak 2014), което обхваща явления като вариране и синонимия (на нивото на един език) и междуезиковата еквивалентност. Разбира се, по този начин ключовите думи придобиват приблизителна стойност, те не могат напълно да отразят точността на езиковедските термини. Част от информацията се губи, но това позволява по-добре да се осъществява търсещата функция на системата. Базата представлява метаинформация и подпомага да се стигне до релевантната информация в областта на славянското езикознание. Самата информация обаче остава извън базата данни и извън компетенцията и отговорността на индексиранияте. За нея отговарят авторите на документите, индексирани в системата. Те имат право да разграничават много близки явления, които ние решаваме понякога да третираме заедно.

Споменатите по-горе препоръки към термините са валидни в много голяма степен и за ключовите думи, използвани в системата за извличане на библиографска информация iSybislaw. Затова в настоящото проучване ще разгледаме някои примери, показващи как проблемът със синонимията е решен при езиковедските термини в ТРХН и при ключовите думи в библиографската база данни iSybislaw.

В ТРХН са включени общо 1555 заглавки на термини от областта на езикознанието. Този брой фактически може да бъде разделен на две условни групи. Първата група съдържа статиите на приетите за основни термини, придружени с дефиниция, енциклопедична информация за съответното понятие, улесняваща по-пълното му разбиране и усвояване, както и препратки към други термини, с които разглежданият термин има някакви отношения (родово-видови, партитивни и асоциативни, произтичащи от ролята в предикатно-аргументната структура). Втората условно отделена група съдържа синонимните термини, в чиито речникови статии не се привежда никакво обяснение на понятието, а се дава само препратка към основния термин, снабден с дефиниция и т.н.

Разпределението на съдържащите се в ТРХН езиковедски термини може да бъде представено по следния начин:

1554 – общ брой статии на езиковедски термини в ТРХН

- 1034 статии на термини с дефиниция, вкл.:

- 729 – статии на термини без синоними

- 305 – статии на термини със синоними

- 520 заглавки, съдържащи препратки към споменатите 305 термина с дефиниция.

От своя страна *Речникът на ключовите думи в славянското езикознание* съдържа около 2500 единици (Rudnik-Karwatowa 1999). Речникът на ключовите думи, вграден в iSybislaw, има отворен характер и в него не-

прекъснато се добавят нови единици. От техническа гледна точка възнамеряваме да добавим възможност за селекция и разграничаване на ключови думи, идентични с езиковедските термини, и „нетерминологични“ ключови думи (като например префикси, суфикси, лични и местни имена, дати и т.н.).

В общия брой на основните термини от езикознанието, застъпени в ТРХН, се включват *305 групи синонимни термини*, означаващи едни и същи понятия, в това число:

222 случая / групи, в които два термина означават едно и също понятие;

62 случая / групи, в които три термина означават едно и също понятие;

13 случая / групи – четири термина означават едно и също понятие;

5 случая / групи – пет термина означават едно и също понятие;

1 случай, в който шест термина означават едно и също понятие;

2 случая, в които седем термина означават едно и също понятие.

В настоящото проучване обект на внимание са 92 единици от ТРХН, разпределени в 21 групи термини с 3 и повече синонима, които означават едно и също понятие (или 21 синонимни реда термини, състоящи се от 4 или повече формални варианта). Цел на изследването е 1) да се проучат причините за избор на един от членовете на всеки синонимен ред за основен и препоръчителен при назоваване на съответното специално понятие в ТРХН; 2) да се установи наличието или отсъствието на синонимия при еквивалентите на тези термини в полски и останалите славянски езици в базата данни iSybislaw.

От една страна, от анализа на отделните синонимни редове, извлечени от ТРХН, ще стане ясно, че определянето на даден термин за препоръчителен най-често се основава върху базата на два или повече признака. От друга страна, данните, събрани както от ТРХН, така и от iSybislaw, показват невъзможността да се приложи единно решение за всички случаи на синонимия в езиковедската терминология.

Без да подреждаме по степен на важност и значимост признаците, послужили при избора на даден термин за основен и препоръчителен в ТРХН, можем да изброим следните от тях: *домашен произход* на термина (или на терминоелементите в състава на термините словосъчетания и термините сложни думи), *краткост* (на външната форма на термина), *яснота* (при означаване на понятието), *точност* (при отразяване на понятието), *системност* (тук – във формално отношение), *широко възприета употреба* в родната езиковедска наука.

В разгледаните тук случаи на синонимия при езиковедските термини от ТРХН тези шест признака са групирани по различен начин помежду си. По-долу е приведена кратка класификация на синонимните групи термини от езикознанието според комбинациите от признаци, мотивирали избора

на основния, препоръчителен термин, означаващ дадено понятие, като се отчитат само най-съществените от тях и тези, които засягат външната форма на термините.

1. Избор въз основа на признаците *краткост* и *яснота*. Напр. в синонимния ред *безсуфиксен начин на словообразуване; безсуфиксен словообразователен начин; нулева суфиксация; безсуфиксация* дефиницията се намира при термина *безсуфиксация*, който е избран за основен и препоръчителен поради неговата по-кратка форма в сравнение с останалите членове на синонимния ред и по-ясната ориентация за значението на понятието, която дава (в сравнение с термина *нулева суфиксация*). В iSybislaw като съответствия на този термин присъстват само *нульсуфіксальнае словаўтварэнне (белорус.)* и дескрипторът *derywacja paradygmaticzna (пол.)*, като и за двата езика не са посочени синонимни термини. В базата е включен и терминът *sufiks zerowy (пол.)* с единствен въведен еквивалент *нулти суфикс (сръб.)*.

При синонимния ред *диференциален анализ; метод на компонентния анализ; семантичен анализ на компонентите; компонентен анализ* за препоръчителен термин е избран *компонентен анализ*. Той се отличава с относителна краткост в сравнение с два от неговите синоними и с ясна ориентация за значението на понятието, вкл. с външна форма, отразяваща най-съществените му признаци. В iSybislaw се открива дескрипторът *analiza składowa* и синонимният му термин *analiza komponentalna (пол.)*.

Измежду формалните варианти *конфиксация; префиксно-суфиксен начин на словообразуване; префиксно-суфиксен словообразователен начин; префиксо-суфиксация* за препоръчителен е избран терминът *префиксо-суфиксация*, който се отличава от два от своите синоними със значително по-кратката си форма, а от термина *конфиксация* – с по-ясното (за българското езиково съзнание) насочване към значението на понятието. В iSybislaw засега присъства дескрипторът *derywacja prefiksallyno-sufiksallyna (пол.)*.

Въз основа на тези признаци, но в обратен ред на влияние е избран основният термин в синонимния ред *веществено съществително име; материално съществително име; съществително име с веществено значение; конкретно съществително име*. Като съответствия на тези термини в iSybislaw се откриват дескрипторът *rzeczownik konkretny* и неговият синоним *nazwa konkretna (пол.)*, *конкретное существительное (рус.)*, *concrete noun (англ.)* и *concretum (лат.)*.

2. Избор въз основа на признаците *краткост* и *точност*. В синонимния ред *основен речников запас; основен речников фонд; ядро на езика; общоупотребима лексика* последният термин е приет за основен и препоръчителен поради това, че външната му форма е по-кратка от останалите формални варианти и най-разбираемо и точно отразява значението на понятието. Като относителен еквивалент на този термин в iSybislaw е на-

мерен *język ogólny*; не са приведени синоними на полски език, както и еквиваленти на други славянски езици.

Макар в ТРХН да не са посочени синоними на термина *разговорна реч*, ще го използваме като илюстрация на резултатите, откривани в iSybislaw при търсене по произволен от въведените негови варианти (в ролята на ключова дума) на различните езици: вж. Фигура 1.

3. Избор въз основа на признаците *краткост* и *домашен произход* е регистриран при синонимния ред *аблаут*; *редуване на гласни в корена*; *степенуване на гласни в корена*; *отглас*. За означаване на понятието се използват две кратки и две описателни форми (съотв. термини думи и термини словосъчетания). Терминът *отглас* е посочен като основен и препоръчителен поради неговата краткост и роден произход (в съпоставка с термина *аблаут*). В iSybislaw засега е намерен означеният като дескриптор *przegłos* (пол.) и еквивалентът *перегласовка* (рус.). Прави впечатление, че и в трите езика за означаване на понятието като основен е посочен терминът с домашен произход.

Фигура 1

Słowo	Język	Deskryptor	Akcje
<i>język potoczny</i>	polски (pol)		[Wyświetl]
potoczność	polски (pol)		[Wyświetl]
разговорная реч	rosyjski (rus)		[Wyświetl]
разговорный язык	rosyjski (rus)		[Wyświetl]
colloquial language	angielski (eng)		[Wyświetl]
гутарковая мова	białoruski (bel)		[Wyświetl]
razgovorni jezik	chorwacki (scr)		[Wyświetl]
běžná mluva	czeski (cze)		[Wyświetl]
hovorovost	czeski (cze)		[Wyświetl]
hovorový jazyk	czeski (cze)		[Wyświetl]
wobchadna řeč	górnolužycki (hsb)		[Wyświetl]
hovorovost'	słowacki (slo)		[Wyświetl]
hovorový jazyk	słowacki (slo)		[Wyświetl]
розмовна мова	ukraiński (ukr)		[Wyświetl]

4. Избор въз основа на признаците *яснота* и *точност*. В изследвания материал има две групи синонимни термини с основен термин, приет за такъв въз основа на посочените признаци.

Едната група съдържа 4 синонима: *географски диалект*; *местен диалект*; *локален диалект*; *териториален диалект*, като за препоръчителен е избран последният термин, който дава най-адекватна ориентация за зна-

чението на понятието. В iSybislaw присъства полският дескриптор *dialekt terytorialny*, все още не са въведени съответствия на други славянски езици.

Втората група се състои от 6 синонима: *звукова форма на думата*; *материална форма на думата*; *материална страна на думата*; *план на изразяване*; *форма на думата*; ***външна форма на думата***. Както се вижда тук, синонимните варианти *материална страна на думата* и *план на изразяване* не насочват ясно към значението на понятието. В iSybislaw не бяха намерени съответствия на този термин в останалите славянски езици. Затова пък в базата данни присъства неговият антонимен термин *вътрешна форма*, представен от дескриптора *forma wewnętrzna* със синоними *forma wewnętrzna słowa*, *forma wewnętrzna wyrazu*, *wewnętrzna forma słowa*, *wewnętrzna forma wyrazu* (пол.); приведени са еквивалентите *внутренняя форма*, *внутренняя форма слова* (рус.) и *внутрішня форма слова* (укр.). В ТРХН към термина ***вътрешна форма на думата*** не са посочени синоними, макар че в допълнителната информация, приведена след дефиницията на понятието, се казва, че „в някои случаи тя се нарича още *номинационен признак* и *мотивирац признак*“.

5. Избор на препоръчителния термин въз основа на признаците *домашен произход* и *системност* е регистриран при синонимните редове 1) *диахронна лингвистика*; *еволюционна лингвистика*; *еволюционно езикознание*; ***диахронно езикознание*** и 2) *синхронна лингвистика*; *статична лингвистика*; *статично езикознание*; ***синхронно езикознание***. Тук терминоелементите *синхронно* и *диахронно* са във формална системна връзка помежду си, затова са предпочетени съответно пред *статично* и *еволюционно*. В iSybislaw присъства терминът *językoznawstwo diachroniczne* и синонимът му *językoznawstwo historyczne* (пол.).

6. Избор на препоръчителния термин въз основа на признаците *домашен произход* и *широко възприета употреба* се наблюдава при синонимния ред *препинателни знакове*; *пунктуационни знакове*; *пунктуационни знаци*; ***препинателни знаци***. В iSybislaw са намерени *znak interpunkcyjny* (пол.) и *знак препинания* (рус.), като и в двата езика е избегнато привеждането на синоними.

7. Избор на препоръчителния термин въз основа на признака *широко възприета употреба*. Наблюдава се при синонимния ред *обща лингвистика*; *теоретична лингвистика*; *теоретично езикознание*; ***общо езикознание***. В iSybislaw терминът е представен от *językoznawstwo teoretyczne* (пол.), *теоретическая лингвистика*, *теоретическое языкознание* (рус.) и *теоретичне мовознавство* (укр.).

Същият признак е послужил при определяне на основния термин в синонимния ред *дистинктивни признаци на фонемата*; *различителни признаци на фонемата*; *сигнификативни признаци на фонемата*; ***диференциални признаци на фонемата***. В iSybislaw липсва аналог на точно този

термин поради това, че с цел да се улесни откриването на необходимата информация, се избягва използване на ключови думи, състоящи се от повече на брой лексеми и конкретизиращи твърде много обекта на търсенето, а се предпочита разчленяването им на по-малки сегменти (Кульпина и др./Kulpina et al. 2014: 195). Затова в базата данни присъства по-общият термин *cecha dystynktywna* (като дескриптор) и засега само еквивалентът *дифференциальный признак* (рус.).

8. Избор на препоръчителния термин въз основа на признаците *яснота, системност* и *домашен произход*. Към тази група спадат: 1) *силабография; силабографска писменост; силабографско писмо; сричково писмо; сричкова писменост* със значение ‘писменост, при която чрез всеки отделен знак се изобразява (представя) една сричка’ и 2) *буквено писмо; звукова писменост; звуково писмо; фонографска писменост; фонографско писмо; фонография; буквена писменост* със значение ‘писменост, при която чрез всяка графема (чрез всеки отделен знак) се представя звук’. Основните термини са избрани заради родния произход на терминоелементите в състава им, заради ясното насочване към понятието (чрез признака от неговото значение ‘основна единица на дадения вид писменост’ – съответно сричка или буква, отразен във външната форма на термина) и относителната системност във формално отношение (срв. *буквена писменост* и *сричкова писменост* срещу *идеографска писменост, пиктографска писменост* и *логографска писменост*).

Анализът на материала показва, че в повечето случаи изборът на препоръчителен термин в ТРХН се основава върху комбинация от два признака (при 12 от синонимните групи); при 2 от синонимните редове – въз основа на три признака; при 6 от групите – върху един признак. Критериите за определяне на препоръчителните термини са *домашен произход, краткост, яснота, системност* и *широко възприета употреба* или комбинация от тях. Става ясно, че не може да бъде приложено единно решение за всички случаи на синонимия в езиковедската терминология (в ТРХН и iSybislaw).

В сравнение с *Терминологичния речник по хуманитарни науки* системата за библиографска информация iSybislaw се отличава със значително по-малко наличие на различни формални варианти, означаващи едно и също понятие. Само при половината от намерените в ТРХН 21 групи термини с 3 и повече синонима се наблюдава присъствие на повече от един формален вариант и в iSybislaw, и то само при някои от славянските езици. Това се обяснява с факта, че избягването на синонимията в езика на ключовите думи към тази система за библиографска информация е желателно и препоръчително с оглед на неговите функции.

Присъствието в ТРХН на случаи с толкова много синоними, използвани за означаването на едно понятие, е свързано, от една страна, с начина,

по който учебното съдържание в областта на езикознанието е представено в ползваните от съставителите на *Речника* учебници, речници, енциклопедии и специализирани източници. В повечето от тях практиката при излагане на информацията по дадена тема да се използват синоними на разглежданите основни термини, е свързана както с решението да бъдат избягвани повторенията, така и с целта да се даде възможност за по-задълбочено усвояване на материала (в учебната литература). От друга страна, наличието в ТРХН на разглежданите по-горе случаи на синонимия при езиковедските термини се обяснява и с естеството на този речник, представляващ справочно пособие за улесняване изучаването на основните термини в дадена наука и на техните системни отношения в рамките на съответната понятийна област. Съставителите са се съобразили с реалната възможност ползвателите на *Речника* да срещнат различни формални варианти, означаващи дадено понятие, и да потърсят техните значения, затова са включили съществуващите синоними на всеки термин на съответното им азбучно място.

Както отдавна потвърждават много изследователи, синонимията в терминологията е невъзможно да бъде избегната. При това обаче е необходимо: 1) от всички формални варианти на даден термин да бъде посочен един основен, чиято употреба е препоръчителна; 2) да не бъдат оставяни без внимание останалите („непрепоръчителни“) формални варианти, а да бъдат споменати и означени като синоними на основния термин. Макар и в различна степен, тези две задачи са разрешени по подходящ начин и в двата източника. В ТРХН проблемът с наличието на синонимия е решен, като при всеки формален вариант на термина: 1) се изброяват неговите синоними, подредени по азбучен ред; 2) се прави препратка към основния термин, който единствен между всички синоними, означаващи дадено понятие, е придружен с дефиниция. В iSybislaw проблемът с наличието на синонимия при ключовите думи е решен, като във всеки синонимен ред един-единствен от формалните варианти е подчертан, обозначен като дескриптор, а също така той се появява в получените резултати и при търсене с използването на всички останали варианти като ключови думи. Тук също така предварително се проверяват произходът, степента на разпространение и други признаци на всички използвани синоними, означаващи дадено понятие.

Двата използвани източника на материал за изследване значително се различават помежду си по много от своите същностни признаци (напр. предназначение, потенциални ползватели, структура, наличие или отсъствие на дефиниции на понятията, отразяване на системните връзки между термините и др.). Въпреки това те в известен смисъл си приличат по своите функции (всеки по своя начин и в своята област на приложение) – да спомогат за намирането на достоверна информация, което е все по-необходимо в условията на бурно научно и технологично развитие.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиева и др. 2013: *Георгиева, Е., Е. Зашева, Е. Кацкова-Михова, С. Манова, С. Павлова, В. Стойкова, Л. Шишкова, М. Янакиева*. Синонимен речник с антоними. София, Атлантис КЛ.
- Георгиева 2014: *Георгиева, В.* Съпоставителна характеристика на българската и английската военна терминология (в областта на операциите по поддържане на реда). Дисертация за присъждане на ОНС „доктор“. София.
- Колковска и др. 2018: *Колковска, С., Д. Благоева, Б. Нишева*. Синонимни отношения при новата лексика в български и чешки език. – *Български език*, 65, № 3, с. 17–33.
- Кульпина и др. 2014: *Кульпина, В. Г., В. А. Татаринов*. Синонимия ключевых слов в системе славистической библиографии как эпистемологические рефлексы развития лингвистической терминологии. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 49, с. 188–202.
- Кънчева 2009: *Кънчева, П.* Българската анатомична терминология днес. София, Арсо.
- Михайлова-Паланска 2011: *Михайлова-Паланска, М.* Термини синоними (с оглед на българската туристическа терминология). – В: Дни на науката 2011. Том I. Велико Търново, Фабер, с. 148–154.
- Михайлова-Паланска 2015: *Михайлова-Паланска, М.* Състав и динамика на туристическата терминология в българския и в чешкия език. Дисертация за присъждане на ОНС „доктор“. Благоевград.
- Пернишка 2003: *Пернишка, Е.* Синонимен речник на българския език (с антоними и близкозначни думи). Пловдив, Хермес.
- Пернишка 2012: *Пернишка, Е.* Познавателен потенциал на българските синоними. – В: *Магията на думите*. София, Проф. Марин Дринов, с. 35–45.
- Попова 1982: *Попова, М.* Против и за термините синоними. – *Български език*, 1982, № 4, с. 360–362.
- Попова 1984: *Попова, М.* По някои въпроси на вътрешносистемната езикова вариантност. – *Български език*, № 4, с. 305–315.
- Попова 2012: *Попова, М.* Теория на терминологията. Велико Търново, Знак’94.
- РБАТ 2007: Речник на българската архивна терминология. *Анчова, К., С. Барутчийски, М. Бурмова, Ж. Крайчева, А. Матинян, Д. Минцев, А. Нейкова, З. Пандева, П. Пейков, С. Петкова, М. Пискова*. http://electronic-library.org/books/Book_0004.html – дата на достъп 20.08. 2019.
- Симеонова 2016: *Симеонова, К.* Лингвистична характеристика на съвременната българска политическа терминология. Дисертация за присъждане на ОНС „доктор“, София.
- Стойкова 2014: *Стойкова, В.* Подходи при лексикографското представяне на синоними. Трети международен конгрес по българистика, подсекция Лексикология и лексикография. София, УИ „Св. Климент Охридски“, с. 58–66.

- ТРХН 2007: Терминологичен речник по хуманитарни науки. *Попова, М., Б. Попов, Е. Петкова, К. Симеонова, А. Христова*. София, Наука и изкуство.
- Banasiak 2014: *Banasiak, J.* Synonymy and search synonymy in an IR system (on the basis of linguistic terminology and the iSybislaw system). *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 49 (0), s. 176–187. <https://doi.org/10.11649/sfps.2014.017>.
- Bojar et al. 2002: *Bojar, B., W. Babik*. Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Wydawnictwo SBP.
- Kowalski et al. 2017: *Kowalski, P., J. Banasiak*. Ключові слова та класи еквівалентності в системі isybislaw як знаряддя та предмет досліджень. *Українська мова*, 4 (64), s. 14–26.
- Nasharuddin et al. 2011: *Nasharuddin, N. A., M. T. Abdullah*. Cross-lingual Information Retrieval. *Electronic Journal of Computer Science and Information Technology*, 2 (1). Retrieved from <http://ejcsit.uniten.edu.my/index.php/ejcsitarticle/view/7>.
- Rudnik-Karwatowa et al. 1999: *Rudnik-Karwatowa, Z., H. Karpińska*. Słownik słów kluczowych językoznawstwa slawistycznego. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Rudnik-Karwatowa et al. 2013: *Rudnik-Karwatowa, Z., J. Banasiak, Z. Mikos*. Językowe problemy optymalizacji wyszukiwania informacji w systemie iSybislaw. *Slavia Orientalis*, 4 (62), s. 631–646.
- Stoykova 2013: *Stoykova, V.* Acquisition of basic lexical semantic conceptual relations using specialized dictionaries, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 93, 2095-2099, Elsevier.

REFERENCES

- Banasiak 2014: *Banasiak, J.* Synonymy and search synonymy in an IR system (on the basis of linguistic terminology and the iSybislaw system). *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 49 (0), s. 176–187. <https://doi.org/10.11649/sfps.2014.017>.
- Bojar et al. 2002: *Bojar, B., W. Babik*. Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Wydawnictwo SBP.
- Georgieva et al. 2013: *Georgieva, E., E. Zasheva, E. Katskova-Mihova, S. Manova, S. Pavlova, V. Stoykova, L. Shishkova, M. Yanakieva*. Sinonimen rechnik s antonimi. Sofia, Atlantis KL.
- Georgieva 2014: *Georgieva, V.* Sapostavitelna harakteristika na balgarskata i angliyskata voenna terminologiYa (v oblastta na operatsiite po poddarzhane na reda). Disertatsia za prisazhdane na ONS „doktor“. Sofia.
- Kancheva 2009: *Kancheva, P.* Balgarskata anatomichna terminologia dnes. Sofia, Arso.

- Kolkovska et al. 2018: *Kolkovska, S., D. Blagoeva, B. Nisheva*. Sinonimni odnosheniya pri novata leksika v balgarski i cheshki ezik. *Balgarski ezik*, 65, № 3, s. 17–33.
- Kowalski et al. 2017: *Kowalski, P., J. Banasiak*. Ключові слова та класи еквівалентності в системі isybislaw як знаряддя та предмет досліджень. *Українська мова*, 4 (64), s. 14–26.
- Kulpina et al. 2014: *Kulpina, V. G., V. A. Tatarinov*. Sinonimiia klyuchevykh slov v sisteme slavisticheskoi bibliografii kak epistemologicheskie refleksy razvitiya lingvisticheskoi terminologii. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 49, s. 188–202.
- Mihaylova-Palanska 2011: *Mihaylova-Palanska, M*. Termini sinonimi (s ogleđ na balgarskata turisticheska terminologiya). – V: *Dni na naukata 2011*. Tom I. Veliko Tarnovo, Faber, s. 148–154.
- Mihaylova-Palanska 2015: *Mihaylova-Palanska, M*. Sastav i dinamika na turisticheskata terminologiya v balgarskiya i v cheshkiya ezik. Disertatsiya za prisazhdane na ONS „doktor“. Blagoevgrad.
- Nasharuddin et al. 2011: *Nasharuddin, N. A., M. T. Abdullah*. Cross-lingual Information Retrieval. *Electronic Journal of Computer Science and Information Technology*, 2 (1). Retrieved from <http://ejcsit.uniten.edu.my/index.php/ejcsit/article/view/7>.
- Pernishka 2003: *Pernishka, E*. Sinonimen rechnik na balgarskiya ezik (s antonimi i blizkoznachni dumi). Plovdiv, Hermes.
- Pernishka 2012: *Pernishka, E*. Poznavatelen potentsial na balgarskite sinonimi. – V: *Magiyata na dumite*. Sofia, Prof. Marin Drinov, s. 35–45.
- Popova 1982: *Popova, M*. Protiv i za terminite sinonimi. – *Balgarski ezik*, 1982, № 4, s. 360–362.
- Popova 1984: *Popova, M*. Po nyakoi vaprosi na vatreshnosistemnata ezikova variantnost. – *Balgarski ezik*, № 4, s. 305–315.
- Popova 2012: *Popova, M*. Teoriya na terminologiyata. Veliko Tarnovo, Znak'94.
- RBAT 2007: Rechnik na balgarskata arhivna terminologiya. *Anchova, K., S. Barutchiyski, M. Burmova, Zh. Kraycheva, A. Matinyan, D. Mintsev, A. Neykova, Z. Pandeva, P. Peykov, S. Petkova, M. Piskova*. http://electronic-library.org/books/Book_0004.html – 20.08.2019.
- Rudnik-Karwatowa et al. 1999: *Rudnik-Karwatowa, Z., H. Karpińska*. Słownik słów kluczowych językoznawstwa slawistycznego. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Rudnik-Karwatowa et al. 2013: *Rudnik-Karwatowa, Z., J. Banasiak, Z. Mikos*. Językowe problemy optymalizacji wyszukiwania informacji w systemie iSybislaw. *Slavia Orientalis*, 4 (62), s. 631–646.
- Simeonova 2016: *Simeonova, K*. Lingvistichna harakteristika na savremennata balgarska politicheska terminologiya. Disertatsiya za prisazhdane na ONS „doctor“, Sofia.

Stoykova 2013: *Stoykova, V.* Acquisition of basic lexical semantic conceptual relations using specialized dictionaries, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 93, 2095-2099, Elsevier.

Stoykova 2014: *Stoykova, V.* Podhodi pri leksikografskoto predstavvane na sinonimi. Treti mezhdunaroden kongres po balgaristika, podseksiya Leksikologiya i leksikografiya. Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski”, s. 58–66.

TRHN 2007: Terminologichen rechnik po humanitarni nauki. *Popova, M., B. Popov, E. Petkova, K. Simeonova, A. Hristova.* Sofia, Nauka i izkustvo.

✉ *Гл. ас. д-р Екатерина Петкова*

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Гл. ас. д-р Якуб Банасяк*

Полска академия на науките, Институт по славистика
ul. Bartoszewicza 1b m. 17, 00-337 Warszawa

✉ *Assist. Prof. Ekaterina Petkova, PhD*

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

✉ *Assist. Prof. Jakub Banasiak, PhD*

Polish Academy of Sciences, Institute of Slavic Studies
ul. Bartoszewicza 1b m. 17, 00-337 Warszawa